

4. Hanes Cymdeithasol Tiroedd Claddu

Mae beddau'n ein hatgoffa ni am fywydau'r gorffennol ac yn adnoddau gwerthfawr iawn i achrestryddion. Hefyd mae gan diroedd claddu eu bywgraffiadau eu hunain yn aml iawn, a gall eu hanes cymdeithasol ddatgelu gwybodaeth ryfeddol am y ffordd yr oedd ein cyndadau'n gwneud penderfyniadau ynghylch sut i ddarparu gofod ar gyfer y meirw.

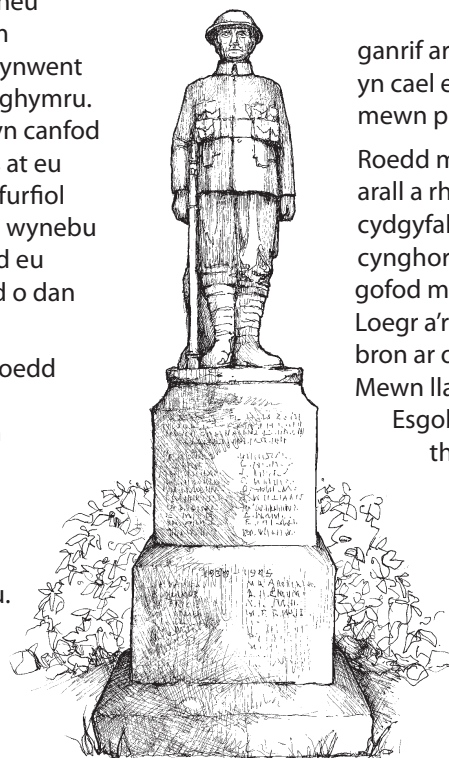
HANES CYMDEITHASOL

Mae diffiniadau'n bwysig! Daw mynwentydd o bob math o dan ddeddfwriaethau cwbl wahanol ac mae'r gwahaniaeth hwn yn adlewyrchiad o'r tensiynau real iawn sydd wedi bodoli yn ystod y tair canrif ddiwethaf ynghylch perchnogi a rheoli gofod claddu.

Cysegrwyd y tir o amgylch eglwys yn rheolaidd o'r ddegfed ganrif ymlaen. Ar ôl y Diwygiad, nid oedd Eglwys Loegr a'r Eglwys yng Nghymru, fel eglwys Brotestannaidd, yn credu bod claddu mewn tir cysegredig yn angenrheidiol i dynged yr enaid yn y pen draw. Ond roedd cysegru gofod yn gyfrwng o hyd i 'ymrwymo' y gofod hwnnw i Dduw, a gosod y tir hwnnw o dan berchnogaeth a rheolaeth yr Eglwys.

O'r unfed ganrif ar bymtheg ymlaen, dechreuodd Anghytunwyr yn Eglwys Loegr - er enghraifft, Crynwyr, Bedyddwyr ac Annibynwyr neu Gynulleidfawyr - ddechrau chwilio am opsiynau eraill yn lle claddu mewn mynwent gan Eglwys Loegr neu'r Eglwys yng Nghymru. Yn aml iawn, roedd yr enwadau hyn yn canfod eu tiroedd claddu eu hunain, yn agos at eu capeli. Gallai tiroedd claddu Anghyddfurfliod fod yn fawr iawn, ond nawr maent yn wynebu risg o gael eu dinistrio yn aml, gan fod eu perchnogaeth yn annelwig a'r tiroedd o dan fgythiad oherwydd ailddatblygu.

Erbyn diwedd y ddeunawfed ganrif, roedd grym gwleidyddol ac economaidd yr Anghyddfurfwyr yn cynyddu'n gyflym iawn. Yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg, ac ymhell i'r ugeinfed ganrif, roedd brwydrau'n cael eu hymladd rhwng yr Eglwys a'r Capel ynghylch nifer fawr iawn o agweddau. Efallai mai'r frwydr dros reolaeth ar ofod claddu oedd eu hanghydfod mwyaf nodedig, ac roedd dadlau am hyn mewn trefi a phentrefi ledled Cymru a Lloegr.

Rhywfaint o fanylion cyfreithiol hanesyddol

Mae un ffaith allweddol am gladdu yng Nghymru a Lloegr yn peri syndod: does gan neb gyfrifoldeb i ddarparu'r gofod claddu. Mae'r gyfraith yn 'ganiataol' ac wedi bod felly erioed, ac yn y gorffennol mae wedi dibynnu ar bob cyfarfod plwyf i benderfynu drosto'i hun sut orau i ddarparu gofod ar gyfer y meirw. Gallai cymunedau barhau i ddefnyddio mynwent y plwyf, ond yn ystod y ddeunawfed ganrif a'r bedwaredd

ganrif ar bymtheg roedd y gofod oedd ar gael yn cael ei lyncu'n aml gan dwf hynod gyflym mewn poblogaethau trefol.

Roedd mynwentydd, i bob golwg, yn opsiwn arall a rhwng 1820 a 1850 darparodd cyllid cydgyfalaf gyfrwng i'r Anghyddfurfwyr, cynghorau tref - a gwylwyr! - fuddsoddi mewn gofod mynwent. Ond ni cholodd Eglwys Loegr a'r Eglwys yng Nghymru eu monopoli bron ar ofod claddu o angenrheidrwydd. Mewn llawer o'r mynwentydd cynnar, byddai'r

Esgob yn cysegru o leiaf hanner y safle a thrwy wneud hynny, yn sefydlu iawndal clerigol am golli ffioedd claddu ac esgeulustod cyfreithiol. Dyma pam mae cymaint o fynwentydd angen 'trwydded' neu ganiatâd cynllunio gan Eglwys ar gyfer gweithredu yn yr adrannau sydd wedi'u cysegru.

Sefydlwyd y Deddfau Claddu yn ystod cyfnod o brotestio angerddol cynyddol ynghylch mynediad

4. Hanes Cymdeithasol Tiroedd Claddu

i Anghydfurfwyr i'w gofod claddu annibynnol eu hunain. Roedd gelyniaeth wleidyddol rhwng enwadau'n golygu bod gweinidogion

Anglicanaidd yn gwrthod gadael i Anghydfurfwyr gladdu mewn mynwent eglwys.

Yn yr holl fynwentydd a sefydlwyd, o dan y Deddfau Claddu roedd rhaid i o leiaf hanner y tir barhau heb ei

gysegru. Ond nid oedd hyn yn setlo pethau mewn llawer o ardaloedd gwledig, lle nad oedd digon o drethdalwyr i allu fforddio mynwent newydd. Roedd llawer o densiwn mewn sawl plwyf ac roedd rhaid aros nes cyhoeddi Deddf Diwygio'r Gyfraith Gladdu yn 1880 cyn cael rhyw fath o ddatrysiad. Roedd y ddeddf hon yn datgan na ellid gwrthod claddu Anghydfurfwyr ac y dylid caniatáu i weinidogion o enwadau eraill gynnal gwasanaethau claddu mewn mynwentydd Anglicanaidd. Serch hynny, roedd y dadlau rhwng yr eglwys a'r capel i'w weld o hyd, yn yr ugeinfed ganrif hyd yn oed.

Gwythïen gyfoethog o hanes lleol

Roedd nodweddion hynod y gyfraith yn golygu bod cymunedau fel trethdalwyr, yn ystod cyfnod o newid poblogaeth trefol a gwledig enfawr, yn penderfynu drostynt eu hunain sut orau i wneud trefniadau ar gyfer ble roedd angen gofod claddu newydd. Roedd hwn hefyd yn gyfnod pryd roedd ffasïynau coffa'n golygu bod cofgolofnau'n fwy ac yn fwy addurnol, ac yn cymryd mwy fyth o ofod mewn mynwentydd a oedd eisoes yn llawn.

Roedd estyniadau ar fynwentydd yn gyffredin a gwnaed hynny'n haws drwy newid y gyfraith yn 1867, a oedd yn golygu y gallai unrhyw un oedd yn rhoi erw i'r fynwent gadw un rhan o chwech o'r estyniad ar gyfer claddu ei deulu ei hun. Yn ystod y bedwaredd ganrif ar bymtheg, cafodd claddu yn yr eglwys ei hun ei wahardd am resymau iechyd cyhoeddus, felly daeth y fynwent yn lleoliad newydd ar gyfer rhwysg angladdol aristocrataidd.

YMCHWILIO I HANES CYMDEITHASOL

Mae posib defnyddio amrywiaeth o ddogfennau hanesyddol lleol i ymchwilio i hanes eich safle claddu a chreu bywgraffiad:

Mapiau

- Mae hen fapiau'n ffynhonnell wych o wybodaeth, yn enwedig i sefydlu a oes estyniad wedi'i wneud ar

fynwent a phryd digwyddodd hynny.

- Chwiliwch am leoliad mynwentydd newydd ar hen fapiau: ble maen nhw, pwy oedd yn berchen ar y tir a faint oedd yn ei gostio?
- A gafodd y fynwent ei hun estyniad? Pryd, a pham? A oedd dadleuon ynghylch pwy fyddai'n talu amdano?

Cofnodion cyfarfodydd plwyf

- Mae cyfarfodydd plwyf yn cadw cofnodion ffurfiol ac mae nifer ohonynt ar gael o hyd mewn swyddfeydd cofnodi. Chwiliwch yn y cofnodion hyn tuag adeg yr estyniad ar y fynwent. Mae'n bur debyg bod is-bwyllgor claddu wedi'i sefydlu. Roedd ffeiriau a digwyddiadau'n cael eu cynnal yn aml i dalu am wal y fynwent newydd.
- Efallai y bydd y cofnodion yn dangos ffraeo rhwng trethdalwyr ynghylch a ddylai'r fynwent gael ei hymestyn, neu sefydlu mynwent newydd.

Cofnodion y bwrdd claddu

- Mae rhai llyfrau cofnodion yn eithriadol fanwl: ceir achosion o fyrddau cyfan yn cael eu diddymu am na allai unrhyw un gytuno ar ddyraniad y tir rhwng yr Anglicanaidd a'r Anghytunwyr. Yn aml iawn mae'r cofnodion yn dangos sut gwnaed penderfyniadau am ba fath o gofgolofnau fyddai'n cael eu caniatáu, neu'r ystod o brisiau, neu ba delerau y cytunid arnynt gyda Gwarcheidwaid Cyfraith y Tlodion ar gladdu tlodion.
- Mae dogfennau eraill yn cael eu cadw gyda'r cofnodion yn aml, gan gynnwys cynlluniau a lluniau pensaernïol; llythyrau rhwng y bwrdd claddu a'r Swyddfa Gartref yn dadlau weithiau am gyfreithlondeb rhai arferion; ac arolygon ar sut roedd byrddau claddu eraill yn penderfynu ar faterion fel caniatáu claddu ar ddyddiau Sadwrn a Sul.

4. Hanes Cymdeithasol Tiroedd Claddu

Tirlyfrau

- Cynhwyswyd cwestiynau'n rheolaidd am y fynwent ei hun ac am ffioedd claddu a allai gynnwys rhestru cost canu'r clychau a rhestru manylion am ffioedd codi cofgolofnau a ffioedd eraill.

Cofrestrï claddu

- Mae claddedigaethau sy'n cael eu cynnal o dan y Ddeddf Diwygio Cyfraith yn cael eu marcio felly ar y gofrestr; cadwch lygad am unrhyw sylw y byddai'r ficer wedi'i wneud o bosib ar ochr y dudalen.
- Cyfrwch a oedd nifer y claddedigaethau'n cynyddu cyn gwneud estyniad: ai nifer y claddedigaethau neu faint a rhwysg y cerrig beddau oedd y broblem?

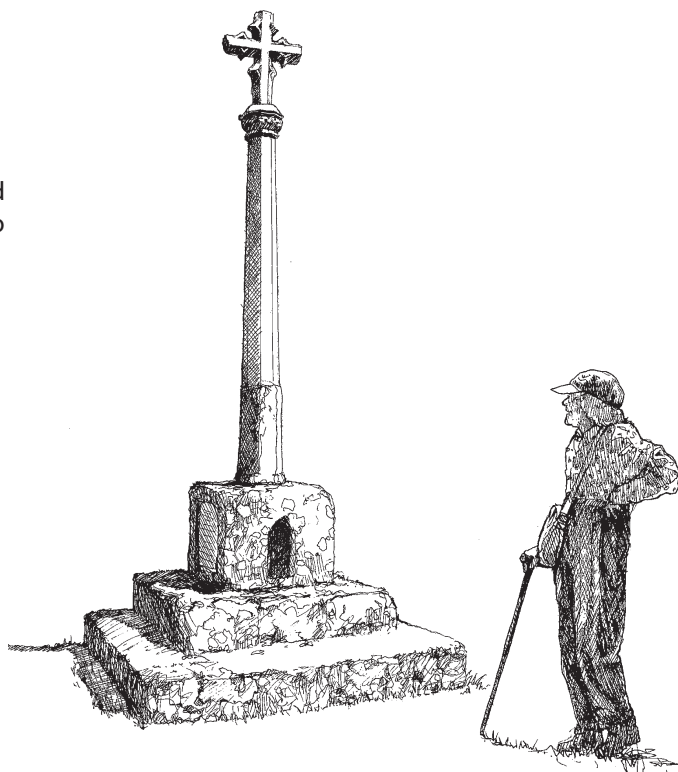
Papurau newydd lleol

- Roedd adroddiadau am fynwentydd afiach a gorlawn, gwasanaethau cysegro, cyfarfodydd pigog o'r bwrdd claddu, ac a ddylid cau mynwentydd, i gyd yn cael sylw yng ngholofnau'r papurau newydd.

London Gazette

- Roedd unrhyw fynwent oedd yn cael ei chau yn gosod hysbysiad ffurfiol yn y London Gazette, a gellir chwilio am hynny ar-lein. Edrychwch ar y cofnodion claddu: oedd claddedigaethau yn eich mynwent gaeedig chi'n parhau'r un fath? A beth oedd barn pobl am hynny?

Dr. Julie Rugg

Gwefannau defnyddiol

www.york.ac.uk/spsw/research/cemetery-research-group/about-cemeteries

www.thegazette.co.uk

Darllen defnyddiol

Sylvia Barnard (1990) *To Prove I'm Not Forgotten: Living and Dying in a Victorian City*, Manceinion: Manchester University Press

Chris Brooks (1989) *Mortal Remains: The History and Present State of the Victorian and Edwardian Cemetery*, Caerwysg: Wheaton

Julie Rugg (2013) *Churchyard and Cemetery, Tradition and Modernity in Rural North Yorkshire*, Manceinion: Manchester University Press